

Teresa Maszczak

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie

RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT W ASPEKCIE POTRZEB INFORMACYJNYCH UŻYTKOWNIKÓW

Streszczenie: W artykule omówiono zagadnienia związane z rachunkiem zysków i strat w aspekcie potrzeb informacyjnych użytkowników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Wskazano, że stanowi on użyteczne źródło informacji przy podejmowaniu wielu decyzji związanych np. z procesem zarządzania podmiotem, prowadzeniem transakcji gospodarczych, powiązaniem kapitałowymi, z rozliczeniami publicznoprawnymi, z kontrahentami, utrzymaniem kondycji finansowej, kontynuacją działalności, rozwojem jednostki. Jednostki gospodarcze, chcąc sprostać wymaganiom otoczenia i osiągnąć przyjęte w strategii cele, muszą dysponować odpowiednimi informacjami. W procesie decyzyjnym ważną rolę odgrywają m.in. informacje o kosztach, przychodach, stratach i zyskach. Wpływają one bowiem na finansowe rezultaty prowadzonej działalności oraz możliwość funkcjonowania na rynku.

Słowa kluczowe: przychody i zyski, koszty i straty, wynik finansowy, rachunek zysków i strat.

1. Wstęp

Rozwój gospodarki rynkowej, rosnąca konkurencja międzynarodowa, zwłaszcza ze strony krajów Unii Europejskiej oraz złożoność realizowanych procesów gospodarczych na rynku wymuszają na podmiotach podejmowanie racjonalnych decyzji ekonomicznych, umożliwiających osiągnięcie zamierzonych celów, jakimi są maksymalizacja zysku, zachowanie płynności finansowej, kontynuacja działalności oraz zapewnienie rozwoju.

Jednostki gospodarcze, chcąc sprostać wymaganiom rynkowym i osiągnąć przyjęte w strategii cele, muszą dysponować odpowiednimi informacjami zasilającymi procesy podejmowania decyzji zarządczych. W procesie decyzyjnym ważną rolę odgrywają informacje o kosztach, przychodach, stratach i zyskach. Wpływają one bowiem na finansowe rezultaty prowadzonej działalności i jej możliwości funkcjonowania na rynku.

Informacjami dotyczącymi efektów prowadzenia działalności gospodarczej przez jednostkę, jej różnego rodzaju transakcjami gospodarczymi oraz powiązaniem kapitałowymi zainteresowani są także użytkownicy zewnętrzni. Wśród nich moż-

na wymieniść inwestorów zamierzających zainwestować kapitał, system bankowy zainteresowany zdolnością płatniczą, system podatkowy interesujący się zyskiem jako podstawą do obligatoryjnych obciążeń, a także inne podmioty wykazujące chęć podjęcia współpracy. Każdy z użytkowników poprzez pryzmat informacji o wyniku finansowym widzi sytuację gospodarczą jednostki inaczej.

Jednym ze źródeł informacji (zarówno dla użytkowników wewnętrznych, jak i zewnętrznych) o wyniku prowadzonej działalności gospodarczej oraz elementach go kształtujących jest sprawozdanie finansowe – rachunek zysków i strat.

W niniejszym artykule podjęto próbę oceny rachunku zysków i strat z punktu widzenia stopnia zaspokojenia potrzeb informacyjnych, zgłaszanych przez szeroki krąg użytkowników.

Przedstawiono sposoby prezentacji informacji o przychodach, kosztach i wynikach działalności jednostki, dopuszczonych ustawą o rachunkowości oraz MSR i MSSF.

2. Układ i treść rachunku zysków i strat – zakres informacyjny

Zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o rachunkowości [Ustawa... 1994, art. 47, ust. 4, pkt 1] rachunek zysków i strat zawiera informacje kształtujące wynik finansowy jednostki gospodarczej w zakresie ustalonym w załączniku nr 1 do ustawy. Są to w szczególności informacje dotyczące kosztów i strat, przychodów i zysków, a także segmentów wyniku finansowego.

W świetle ustawy o rachunkowości [Ustawa... 1994, art. 3, ust. 1, pkt 30] przez przychody i zyski rozumie się uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli.

Ustawowa definicja przychodów i zysków obejmuje zarówno przychody, jak i zyski, ale nie wyszczególnia ich rodzajów. Problem rozstrzygnięcia, co należy zaliczyć do przychodów, a co do zysków, umożliwia wyjaśnienie zawarte w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej – MSSF [Międzynarodowe... 2004, s. 72-73].

W działalności gospodarczej podmiotów za przychody uznaje się kwotę należną lub uzyskaną od odbiorcy z tytułu dokonanej sprzedaży, pomniejszoną o należny podatek od towarów i usług, z uwzględnieniem ewentualnych dopłat oraz udzielonych bonifikat, rabatów i opustów [Sawicki i in. 2007, s. 244].

W obowiązującym systemie ewidencyjnym przewiduje się rozróżnianie przychodów ze sprzedaży:

- produktów, tj. wyrobów gotowych i półproduktów oraz wykonanych robót i usług, stanowiących rezultat działalności produkcyjnej i usługowej,

- towarów, tj. produktów nabytych od innych jednostek w celu ich dalszej odsprzedaży,
- materiałów, tj. nabytych od innych jednostek produktów z przeznaczeniem na własne potrzeby jednostki, które w szczególnych sytuacjach mogą być przeznaczone do sprzedaży (np. upływnianie nadmiernych lub zbędnych zapasów).

Koszt uzyskania przychodów jest wyznaczony przez koszt własny sprzedanych produktów oraz wartość sprzedanych towarów i materiałów w cenie nabycia lub zakupu. Zgodnie z przepisami ustawy [Ustawa...1994, art. 6] do porównania z przychodem ze sprzedaży może być brany tylko taki zakres kosztów, jaki przyczynił się właśnie do jego powstania.

Analizując ujęte w sprawozdaniu koszty uzyskania przychodów, należy zauważyć, iż sposób jego ustalenia jest złożony, albowiem przepisy ustawy o rachunkowości dopuszczają możliwość wyboru przez podmioty jednego z dwóch wariantów grupowania kosztów oraz sporządzania rachunku zysków i strat. Przy czym należy zaznaczyć, że wybór ten w zasadzie ogranicza się do sytuacji, gdy jednostka stosuje rozwinięty wariant rachunku kosztów (ewidencja kosztów prowadzona jednocześnie na kontach zespołu „4” i „5” ZPK). Wówczas w zależności od specyfiki jednostka decyduje, czy rachunek zysków i strat ustalać będzie w wariantcie porównawczym, czy kalkulacyjnym. W przypadku, gdy jednostka ewidencję kosztów prowadzi za pomocą jednego z zespołów, wariant sporządzania rachunku zysków i strat jest z góry przesądzony. Może to być wariant porównawczy, w przypadku gdy ewidencja kosztów prowadzona jest tylko na kontach zespołu „4”, lub kalkulacyjny, gdy koszty ujmowane są wyłącznie na kontach zespołu „5”. Wyboru wariantu dokonuje kierownik jednostki, wskazując jego rodzaj w dokumentacji opisującej przyjęte zasady (politykę) rachunkowości.

Ustalenie kosztu uzyskania przychodów ze sprzedaży jest stosunkowo proste w odniesieniu do przychodów ze sprzedaży towarów i materiałów. Kosztem uzyskania przychodu ze sprzedaży jest w tym przypadku wartość sprzedanych towarów i materiałów w cenie nabycia bądź zakupu. Jest to element bezpośrednio kształtujący wynik sprzedaży.

Pozostała działalność operacyjna jest działalnością gospodarczą zmierzającą do realizowania innych niż podstawowe statutowo zadania jednostki. W ramach pozostałej działalności operacyjnej są podejmowane w szczególności czynności dotyczące zbycia niefinansowych składników aktywów trwałych (środki trwałe, wartości niematerialne i prawne). Pozostałą działalnością operacyjną określa się także zdarzenia gospodarcze występujące niesystematycznie i niepowtarzalnie, związane z ogólnym ryzykiem gospodarczym jednostki, np. zdarzenia dotyczące nieściągalnych należności, kar i odszkodowań. Istota pozostałych kosztów i przychodów operacyjnych została określona w art. 3, ust. 1, pkt 32 ustawy o rachunkowości [1994].

Informacje o pozostałych kosztach i pozostałych przychodach operacyjnych są również istotne dla zarządzających jednostką gospodarczą. Informacje te stanowią bowiem o wyniku działalności operacyjnej, zysku lub stracie, co w konsekwencji

wpływa na kształtowanie wyniku netto. Ważne jest przy tym, aby ujmować pozostałe koszty i pozostałe przychody operacyjne w rachunku zysków i strat zgodnie z zasadą ostrożności, wtedy bowiem uzyskane o nich informacje zachowują wierny obraz.

Obok wyniku działalności operacyjnej (wynik sprzedaży powiększony o wynik pozostałej działalności operacyjnej), istotne są także informacje o wyniku operacji finansowych. Związany on jest bowiem z działalnością inwestycyjną i finansową. Wynik operacji finansowych może mieć istotny wpływ na kształt i rozmiary wyniku netto. Stanowi on różnicę między przychodami finansowymi, w szczególności z tytułu dywidend (udziałów w zyskach), odsetek, zysków ze zbycia inwestycji, aktualizacji wartości inwestycji, nadwyżki dodatnich różnic kursowych nad ujemnymi, a kosztami finansowymi, w szczególności z tytułu odsetek, strat ze zbycia inwestycji, aktualizacji wartości inwestycji, nadwyżki ujemnych różnic kursowych nad dodatnimi [Ustawa... 1994, art. 28, ust. 4].

W wyniku operacji finansowych należy uwzględnić przychody finansowe zgodnie z zasadą memoriału [Ustawa... 1994, art. 6, ust.1]. Sprawa dotyczy głównie odsetek, które nie stanowią jeszcze należności.

Tak ustalony wynik operacji finansowych przesądza o wyniku działalności gospodarczej (wynik działalności operacyjnej powiększony o wynik operacji finansowych).

Jednostka, prowadząc działalność gospodarczą, nie jest w stanie przewidzieć pewnych zdarzeń gospodarczych, które mogą w dość istotny sposób wpłynąć na ostateczne wyniki. Są to zdarzenia nadzwyczajne, powstające niepowtarzalnie, a w szczególności wywołane:

- zdarzeniami losowymi, np. pożar, powódź, kradzież,
- zaniechaniem lub zawieszeniem określonego rodzaju działalności, w tym także istotnej zmiany metod produkcji lub sprzedaży zorganizowanej części jednostki,
- postępowaniem układowym lub naprawczym.

Skutki finansowe tych zdarzeń stanowią straty nadzwyczajne i zyski nadzwyczajne oraz są podstawą ustalenia wyniku zdarzeń nadzwyczajnych. Przy czym w wyniku uwzględnia się wyłącznie niewątpliwe zyski nadzwyczajne.

Wynik działalności gospodarczej powiększony o wynik operacji nadzwyczajnych tworzy wynik brutto będący podstawą do obligatoryjnych obciążeń wyniku finansowego.

Istotne są informacje o obowiązkowych obciążeniach wyniku, wpływają one bowiem na ostateczny wynik, czyli wynik netto. Stanowi on podstawę oceny działalności jednostki, jak również podstawę rozliczeń jednostki z instytucjami publicznoprawnymi, np. z budżetem z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych.

Przy czym zasadne jest zwrócenie uwagi, że zgodnie z przepisami [Ustawa... 1994, art. 37, ust. 8], wpływający na wynik finansowy podatek dochodowy za dany okres sprawozdawczy obejmuje część bieżącą oraz część odroczoną (różnica pomiędzy stanem rezerw i aktywów z tytułu podatku odroczonego na koniec i począ-

tek okresu sprawozdawczego). Przy czym rezerwy i aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego, dotyczące operacji rozliczanych z kapitałem (funduszem) własnym, odnosi się również na kapitał (fundusz) własny [Ustawa... 1994, art. 37, ust. 9].

Ustalony wynik finansowy netto (zysk, strata) powinien odzwierciedlać rzeczywisty rezultat gospodarowania [Ustawa... 1994, art. 7, ust. 1]. W tym celu w wyniku finansowym uwzględnić należy w szczególności:

- zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych,
- wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne,
- wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne,
- rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń.

Wyszczególnione zdarzenia należy uwzględnić także wtedy, gdy zostaną one ujawnione między dniem bilansowym a dniem, w którym rzeczywiście następuje zamknięcie ksiąg rachunkowych.

3. Rachunek zysków i strat a potrzeby informacyjne użytkowników

Potrzeby informacyjne wynikające z rachunku zysków i strat można podzielić na dwie grupy:

- wynikające z wewnętrznych potrzeb podmiotów, określonych stopniem i możliwościami korzystania z informacji dotyczących kształtowania się wyniku finansowego,
- wynikające z obowiązujących przepisów prawnych dotyczących informowania użytkowników zewnętrznych, takich jak, urzędy skarbowe, zakłady ubezpieczeń społecznych, kredytodawcy i pożyczkodawcy, organa administracji państwowej i samorządowej, inwestorzy, kontrahenci, społeczność lokalna.

Użytkownicy rachunku zysków i strat oraz ich potrzeby informacyjne są określone w Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych. Do użytkowników wewnętrznych sprawozdań finansowych, w tym rachunku zysków i strat, w świetle założeń koncepcyjnych, zalicza się kierownictwo jednostki, pracowników, natomiast do odbiorców zewnętrznych – inwestorów, kredytodawców, dostawców i innych wierzycieli, klientów, rządu i agendy rządowe, społeczeństwo [Międzynarodowe... 2004, s. 57-58].

Potrzeby informacyjne użytkowników informacji emitowanych z rachunku zysków i strat są związane przykładowo z procesem podejmowania decyzji zarządczych, różnego rodzaju transakcjami gospodarczymi i powiązaniem kapitałowymi, z obligatoryjnymi rozliczeniami publicznoprawnymi, rozliczeniami z kontrahentami, utrzymaniem płynności finansowej, zachowaniem kontynuacji działalności, rozwojem jednostki w przyszłości [Gmytrasiewicz, Karmańska 2002, s. 14-15].

Kierownictwo jednostki ponosi główną odpowiedzialność za sporządzanie i prezentację rachunku zysków i strat. Jest zainteresowane informacjami zawartymi w nim nawet wówczas, gdy ma dostęp do dodatkowych informacji zarządczych i finansowych na potrzeby decyzyjne. Informacje zawarte w rachunku zysków i strat wspomagają bowiem proces planowania, nadzoru i podejmowania racjonalnych decyzji ekonomicznych. Są one w stanie oddziaływać na oczekiwane rozmiary wyniku, a nawet je kreować w taki sposób, aby zapewnić efektywność działalności gospodarczej, zarówno w okresie bieżącym, jak i w przyszłości. Kierownictwo jednostki bierze przy tym udział w uzupełnianiu informacji oraz kształtowaniu ich formy i treści z punktu widzenia potrzeb zarządzania.

Nie bez znaczenia wydaje się zwrócenie uwagi na fakt, że użytecznym źródłem informacji generowanych przez rachunek zysków i strat w aspekcie potrzeb decyzyjnych kierownictwa może być zarówno wariant porównawczy rachunku zysków i strat, jak i kalkulacyjny.

Porównawczy wariant rachunku zysków i strat zawiera bowiem informacje umożliwiające jednostkom dokonanie [Karmańska (red.) 2006, s. 519] oceny i kontroli poziomu zużycia poszczególnych czynników produkcji związanego z wytwarzaniem dóbr i usług, a także ułatwia badanie wewnętrznej struktury kosztów podmiotu oraz planowania poziomu kosztów w różnych przekrojach.

Natomiast kalkulacyjny wariant rachunku zysków i strat generuje informacje umożliwiające ustalenie kosztu wytworzenia produktów, wyceny zapasów, a także ustalenie wyniku sprzedaży produktów brutto oraz wyniku netto. Informacje te umożliwiają ocenę poziomu i struktury kosztów przedmiotu kalkulacji, a także całkowitych kosztów wytworzonej i sprzedanej produkcji [Sawicki 2000, s. 121]:

Rachunek zysków i strat jako sprawozdanie finansowe generuje informacje, które mogą być wykorzystywane przez kierownictwo, ponieważ [Nowak 2008, s. 14]:

- a) tworzą podstawy do badań analitycznych,
- b) są wykorzystywane jako raporty menedżerów o rezultatach działalności,
- c) zawierają miary stosowane w rachunku odpowiedzialności,
- d) zawierają sygnały wczesnego ostrzegania,
- e) umożliwiają predykcję zjawisk finansowych.

Pracownicy i organizacje ich reprezentujące natomiast zainteresowani są informacjami o stabilności i rentowności pracodawców. Informacje te umożliwiają im ocenę zdolności jednostki do wypłacania wynagrodzeń, świadczeń emerytalnych i tworzenia miejsc pracy.

Inwestorzy koncentrują uwagę na wyniku, oceniając rentowność, stopę zwrotu kapitału, stopień ryzyka działalności prowadzonej przez jednostkę, sytuację finansową jednostki. Interesują się bowiem informacjami dotyczącymi możliwości zarobkowych, takimi jak wysokość zysku netto i zasady jego podziału, wielkość dochodu pieniężnego w formie dywidendy.

Kredytodawcy i pożyczkodawcy interesują się zdolnością płatniczą jednostki warunkującą realność spłaty zobowiązań i wypłacalnością wpływającą na ocenę ryzyka kredytowego oraz perspektywami rozwoju jednostki w przyszłości. Banki

i pożyczkodawcy koncentrują swoją uwagę więc na wyniku finansowym swoich klientów, wypracowanie bowiem wyniku w dostatecznej wysokości jest gwarancją wypłacalności klienta i zwrotu udzielonego kredytu (pożyczki) wraz z oprocentowaniem.

Dostawcy i inni wierzyciele przez pryzmat wyniku oceniają sytuację finansową jednostki, głównie zdolność płatniczą, możliwość terminowego uzyskania należnych kwot. Wymagają także informacji dotyczących efektywności jednostki w przyszłości.

Klienci są zainteresowani kontynuacją działalności przez jednostkę, zwłaszcza gdy pozostają oni w związku z daną jednostką przez dłuższy okres lub są od niej zależni.

Instytucje podatkowe są zainteresowane wynikiem jednostki gospodarczej jako podstawowym źródłem dochodów budżetowych. Wymagają informacji do oceny prawidłowości naliczenia podatku dochodowego od osób prawnych, a więc ustalenia dochodu do opodatkowania zgodnie z wymogami prawa podatkowego (ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych).

Rządy i agendy rządowe zainteresowane są alokacją zasobów. Interesują się informacjami o samym wyniku i jego powstawaniu, przydatnymi do celów makrostatystyki gospodarczej, polityki gospodarczej, polityki fiskalnej, obliczania dochodu narodowego. Dostarczanie statystycznych informacji o wynikach, spełniających określone wymagania, jest objęte ustawowym obowiązkiem statystycznym, zunifikowanymi procedurami ewidencyjnymi i sprawozdawczymi.

Konkurencja na rynku jest zainteresowana informacjami dotyczącymi wyniku w celu oceny rentowności, rozmiarów i obszarów sprzedaży, poziomu kosztów, cen, marż, możliwościami rozwoju w przyszłości.

Dla społeczności lokalnej natomiast informacje o wyniku finansowym są cenne z punktu widzenia efektywności gospodarowania, partycypacji w realizacji przedsięwzięć regionalnych.

Rozpatrując rachunek zysków i strat w aspekcie potrzeb informacyjnych odbiorców, należy stwierdzić, że stanowi on źródło użytecznych informacji do podejmowania przez użytkowników wielu decyzji gospodarczych. Zgodnie z Załoženiami koncepcyjnymi MSSF należy do nich zaliczyć decyzje dotyczące [Międzynarodowe... 2004, s. 54]:

- a) zakupu, utrzymania czy zbycia inwestycji,
- b) oceny sposobu zarządzania i ochrony majątku przez kierownictwo jednostki oraz jego odpowiedzialności,
- c) oceny zdolności jednostki do wypłacania wynagrodzeń oraz realizacji innych świadczeń na rzecz swoich pracowników,
- d) oceny zabezpieczenia kredytów i pożyczek udzielonych jednostce,
- e) określenia polityki podatkowej,
- f) określenia wysokości zysku do podziału i dywidend,
- g) przygotowywania i wykorzystywania danych statystycznych na temat dochodu narodowego,
- h) regulacji działalności jednostek.

4. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych rozważań o rachunku zysków i strat w aspekcie potrzeb informacyjnych użytkowników należy stwierdzić, iż stanowi on ważne źródło informacji o rezultatach prowadzonej działalności gospodarczej w okresie sprawozdawczym. Pozwala na dokonanie oceny wielkości wyniku finansowego netto oraz poszczególnych elementów go kształtujących. Informacje zaprezentowane w rachunku zysków i strat stanowią podstawę do przyczynowej analizy wyniku finansowego oraz do ustalenia zależności poziomu wyniku finansowego od określonych czynników. Jest on źródłem informacji potrzebnych do oceny rentowności działalności jednostki gospodarczej. Informacje z rachunku zysków i strat są przydatne użytkownikom (wewnętrznych i zewnętrznych) do podejmowania racjonalnych decyzji ekonomicznych w dynamicznie zmieniających się warunkach rynkowych.

Literatura

- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa 2002.
- Karmańska A. (red.), *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2006.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, International Accounting Standards Board, London 2004.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2008.
- Sawicki K., *Analiza kosztów firmy*, PWE, Warszawa 2000.
- Sawicki K. (red.), *Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw po przystąpieniu Polski do Wspólnoty Europejskiej*, cz. I, Wyd. Ekspert, Wrocław 2009.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., DzU z 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm.

PROFIT-AND-LOSS ACCOUNT IN THE ASPECT OF INFORMATION NEEDS OF USERS

Summary: The article discusses problems regarding profit-and-loss account (P&L) in the aspect of both internal and external information needs for users. It has been indicated that P&L is a useful source of information to take economic decisions concerning for example: market contributors management process, transactions running, capital links, regulatory settlement of accounts, contractors, keeping, continuing and developing economic activity in the future. Economic units are obliged to have access to certain information of management decisions processes in order to rise to environment expectations and achieve strategic purposes. The information about the costs, incomes, losses and profits is an extremely important part of the decision process. They affect economic results of running activity and its functionality on the market.